

УДК 330.341.1

**БЕГЛИЦЯ В.П.,
КУЗЬМЕНКО О.Б.**

Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра
Могили, м. Миколаїв

ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПОЛЯ СТРАХУВАННЯ ЯК КОНСЕНСУСНА УМОВА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтована необхідність інтенсифікації інноваційної діяльності в Україні як головного фактора соціально-економічного прогресу сучасності. В умовах обмеженого бюджетного фінансування держава повинна сприяти розвитку страхового бізнесу як частини фінансової основи інноваційно-інвестиційної діяльності.

In article necessity of an intensification of innovative activity for Ukraine as primary factor of social and economic progress of the modernity is proved. The state should assist in conditions of the limited budgetary financing to development of insurance business as to a part of a financial basis of innovatively investment activity.

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ є складним процесом трансформації нових ідей та знань в об'єкт економічних відносин [1]. Вона спрямована на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розвитку в новому або вдосконаленому продукті чи технологічному процесі й охоплює всі етапи, починаючи з появи науково-технічної ідеї до розповсюдження готових виробів чи послуг. Таким чином, інноваційна діяльність вбирає в себе наукову, техніко-технологічну і виробничу діяльність. Це означає, що активізацію інноваційної діяльності можна представити як процес структурної перебудови національної економіки, переважно завдяки практичному використанню нових знань для зростання обсягів суспільного виробництва, підвищення якості суспільно-необхідного продукту, підвищення конкурентоспроможності національного продукту на світовому ринку та прискорення соціально-економічного розвитку.

Дослідження інноваційної діяльності знайшло відображення в багатьох працях вітчизняних учених економістів: Грінева Б.В. [2], Гуржого А.М. [3], Гусева В.А. [2], Калитича Г.І., Маліцко-го Б.А. [5], Соловійова В.П. [4,5], Терехова В.І., Федулової Л.І. [6], Яцкова В.С. та ін. Але розвитку страхування як фінансового джерела інноваційної діяльності приділено недостатньо уваги. Окремі публікації носять описовий, фрагментарний характер без глибокого наукового підходу до розв'язання згадуваної проблеми. У цьому зв'язку нами зроблено спробу окреслити методологічну настанову розвитку інноваційної діяльності в контексті механізму страхування, у чому і полягає актуальність роботи.

Ейфорія євроінтеграційних очікувань України в останні роки дещо притихла, оскільки уряди Європейських країн проголосили, що Україні не варто розраховувати на вступ до Європейського Союзу найближчі 10-15 років.

Вирішальним фактором такої заяви є невідповідність соціально-економічних стандартів України стандартам європейських країн.

При цьому наближення до цих стандартів можливе лише завдяки економічному розвитку, який ґрунтується на національній ідеології, спрямованій на прийнятності інноваційного ринку. В розвинутих країнах світу саме завдяки створенню нових знань та впровадженню нововведень отримують 75-80% і більше приросту валового внутрішнього продукту [3].

Намагання України консолідуватися в європейські та світові структури ставить перед урядом проблеми пошуку нових конструктивних форм і методів адаптації національного економічного та політико-правового середовища, які базувалися на фундаментальних цінностях суспільного розвитку, орієнтованого на інноваційну діяльність.

Звернімо увагу на те, що українській науці за радянських часів було притаманне, як і всій науці СРСР, затяжне в часі впровадження результатів досліджень у виробництво, але рівень фінансування наукових досліджень за рахунок державного бюджету, власних коштів, коштів вітчизняних замовників, іноземних держав і інших джерел був на рівні провідних країн світу (у 1990 році – 3,1% від ВВП). У 2005 році наукоємність ВВП в Україні склала 1,3%, зменшившись порівняно з 1990 роком у 2,4 раза [3].

У більшості розвинутих країн світу головним джерелом інноваційної діяльності є державні кошти – 50-80% (Франція – 50%, Велика Британія – 62%, Нідерланди – 70%, Німеччина – 78%), в Україні витрати бюджету на наукові дослідження склали у 2005 році 36,1% від загальних витрат [3].

Звернімо увагу на те, що прямі витрати на наукові дослідження в розрахунку на одного науковця в Україні нижчі, ніж у США у 71,4 раза, Франції – 63,6, Японії – 52,1, Південній Кореї – 33,6, Бразилії – 17,9, Росії – 2,9 раза [3]. Відзначимо, що нині цей показник є одним із пріоритетних у духовному житті сучасного українського суспільства при намаганні вступу держави до Європейського Союзу.

Крім низького рівня бюджетного фінансування, існує багато інших причин системного характеру, які зумовлюють зниження інноваційної активності в Україні:

■ структурна деформованість економіки України з переважанням у ній сировинних галузей і галузей з низьким коефіцієнтом використання сировини, які мають низьку інноваційну ємність;

■ адекватність системи організації виробництва і рівня менеджменту через відсутність теоретико-методологічного обґрунтування інноваційного розвитку;

■ низька інвестиційна привабливість інноваційної діяльності;

■ низьке і моральне зношення основних фондів підприємств;

■ відсутність у суб'єктів господарської діяльності ефективних структур зі збору, аналізу та використання науково-технологічної інформації, активності у підготовці та перепідготовці кадрів для потреб інноваційного розвитку, інтелектуального потенціалу і, зрештою, наявності національної ідеї;

■ досконалість законодавчого забезпечення захисту інтелектуальної власності та розвитку науково-технічних інститутів тощо.

Зазначимо, що енергозалежність України також не може забезпечити високих темпів розвитку економіки, які ґрунтуються на традиційному енергомісткому виробництві.

Невисокий рівень життя в Україні час від часу створює тиск на владні структури, промисловців і підприємців щодо поліпшення перспектив свого існування і розвитку, з одного боку, а з іншого – недостатня купівельна спроможність населення гальмує процес розвитку внутрішнього ринку, щоб забезпечити прибутковість господарських структур їх власниками. У сформульованих дефініціях ідентифікувати розв'язання соціально-економічних проблем можливо зі створенням цілісного уявлення загальних характеристик формулювання висновків про стан і тенденції розвитку інноваційної економіки.

На перший план виступає проблема часу – суспільство не бажає чекати нескінченно довго поліпшення свого добробуту, а владні політики і промислові структури теж зацікавлені в найкоротших термінах досягнення позитивних зрушень в усіх сферах економіки. Виникає запитання, в чому полягає характерна риса інноваційної економіки? Аналіз найбільш сучасних аспектів інноваційної економіки свідчить, що характерна риса її полягає в проблемі мінімізації часу від ідеї створення інноваційного продукту до його реалізації. Це очевидно, тому, на наш погляд, інноваційною можна вважати таку економіку, яка забезпечує самодостатній рівень життя в мінімальні терміни на основі розвитку та швидкого впровадження у виробництво і сферу послуг нових, високоефективних нововведень.

Це зумовлює необхідність зведення масиву хаотичних тверджень понятійних конструкцій інноваційної діяльності в пізнавально-дослідницьку процедуру. Потреба в ній значно зростає, якщо ми хочемо підвищити рівень контролю за інноваційним процесом, здійснити цілеспрямований вплив на нього з боку дослідника. У цьому зв'язку інноваційну діяльність потрібно змодельовати за таким сценарієм:

■ фундаментальні дослідження;

■ прикладні дослідження;

■ дослідно-конструкторські розробки;

■ освоєння впровадження інновацій.

При цьому акцентуємо увагу на тому, що, власне, у відповідності з таким поділом забезпечується оптимальний вибір методологічно-інструментального апарату дослідження і це дає змогу розраховувати на аргументовано вичерпну, з виявленням логіки, послідовність інноваційної діяльності.

У цьому контексті зазначимо, що фундаментальні дослідження в розвинутих країнах світу здійснюються переважно (на 80%) за рахунок державного бюджету, оскільки залучення приватних коштів на фундаментальні дослідження являє несумісність мети держави і підприємця. Саме тому на цій стадії держава, по суті, має управляти і стимулювати сама себе.

Одним із дійових важелів фінансового забезпечення інноваційної діяльності повинно стати страхування, хоча в Законі України "Про інноваційну діяльність" (ст.18) [1] серед джерел фінансової підтримки інноваційної діяльності не згадується цей напрямок, у той час як у країнах з розвинутою ринковою економікою, він є ключовим для всього комплексу оперування інноваційною діяльністю.

В економіці страхування відіграє важливу багатопланову роль. У сучасних економічних, суспільно-політичних умовах виділяють чотири основні його функції: відшкодування збитків, соціальну, інвестиційну і попереджувальну.

Через механізм страхування відшкодовується значна частка збитків, які виникають внаслідок пожеж, стихійних лих, техногенних катастроф і інших випадкових подій руйнівного характеру. Тим самим страхування виконує функцію відшкодування збитків. При цьому важливо зрозуміти, в чому полягає економічний інтерес осіб, які вступають у страхові відносини. Йдеться про те, що за відсутності страхування потерпілі вимушені в короткий проміжок часу зібрати необхідну суму грошей для компенсації збитків, а це може викликати і, власне, часто викликає у них серйозні фінансові труднощі. Наявність договору страхування дозволяє ці витрати компенсувати, регулярно сплачуючи порівняно незначні внески. При цьому учасники страхування отримують гарантію, що їм не доведеться раптово зазнати великих втрат на ліквідацію наслідків будь-яких випадковостей. Тим самим страхування дозволяє завчасно планувати витрати, пов'язані з негативними наслідками неочікуваних подій.

Соціальна функція полягає у страхуванні фінансовими компаніями лікування і реабілітацію потерпілих, відшкодування втраченого або пошкодженого майна. В останні роки суттєво зростає роль страхування в медичному і пенсійному забезпеченнях, у реалізації заощаджувальних потреб населенні, що підвищує рівень життя пенсіонерів і інших верств населення.

За допомогою страхування забезпечується зниження ймовірності настання різних несприятливих подій і змін, зменшуються збитки від прояву таких подій. У цьому контексті страхування

виконує попереджувальну, запобіжну функцію, яка проявляється в двох аспектах.

По-перше, частку внесків по договорах страхування страхові організації спрямовують на створення спеціальних резервів попереджувальних заходів. Кошти з цих резервів використовуються на фінансування робіт, пов'язаних із запобіганням аварій, пожеж, стихійних лих природи, нещасних випадків, хвороб. Проведення таких заходів знижує ризик настання несприятливих випадкових подій, що вигідно власне страховим організаціям, які мають менші витрати на відшкодування збитків, їх клієнтам, у яких знижується ймовірність витрат і, нарешті, всьому суспільству в цілому, яке об'єктивно зацікавлене в зниженні збитків від прояву різного роду випадковостей.

По-друге, попереджувальна функція страхування полягає і в тому, що страхові організації вимагають від своїх клієнтів здійснення ними таких заходів, які б запобігали настанню подій – об'єктів страхових угод.

Коли йдеться про страхування, яке виконує інвестиційну функцію, то слід зазначити, що останнє спрямоване на мобілізацію коштів для розвитку національної економіки. Як свідчить історія, країни, які змогли більше накопичити таких коштів, мають тенденцію до більш швидкого економічного розвитку. На відміну від комерційних банків, які залучають кошти на короткий період, страхові компанії (особливо компанії по страхуванню життя, нерухомості) мають у своєму розпорядженні кошти, які вони отримують у вигляді страхових внесків протягом тривалого часу (5-10 і більше років), оскільки неможливо створити виробництво нових видів продукції та послуг на інноваційній основі в короткостроковий період.

Стабільні грошові надходження, довгостроковість зобов'язань страхових установ зробили їх ідеальним джерелом розвитку бізнесу в довгостроковому періоді. Але в нашій країні страховий бізнес поки що знаходиться на ранній стадії свого розвитку і має великі проблеми, пов'язані з недовірою до нього суб'єктів господарської діяльності через ризик неповного або взагалі неотримання ними страхових сум.

Проте є сподівання, що сучасне українське державне відродження сформулює сучасну національну ідеологію страхування, яка забезпечить розвиток підприємництва, виробництва і торгівлі товарами й послугами, надасть цим процесам стабільності, спрямує їх у русло конструктивної, творчої діяльності.

Уже сьогодні підприємці, як правило, збільшують вкладання коштів в інвестиційні проекти лише за умови отримання належного страхового захисту. Наприклад, фармацевтична чи будь-яка інша фірма не буде розробляти і продавати суспільно вигідний продукт без страхування відповідальності. При цьому страхування виробничого

обладнання є реальною цінністю для його використання як застави при банківському кредитуванні.

Відзначимо, що страховий ринок відіграє одну з провідних ролей у розвитку ефективного функціонування фінансів. Наприклад, страхування життя – провідного виду страхування – дозволяє мобілізувати і спрямувати значні суми заощаджень у корпоративні та державні облигації, іпотеку та акції. Воно є у всьому світі головним джерелом довготермінового фінансування, спрямованого на інвестиційні проекти.

В умовах розбудови української держави страховий ринок України сьогодні починає розвиватися як за розміром, так і за складністю страхових послуг. Середньорічні темпи зростання страхових премій протягом останніх трьох років склали 42%. Багато було зроблено у сфері законодавства та регулювання, що позитивно позначилось на зростанні обсягів страхування. Але, незважаючи на позитивні тенденції, страховий ринок у країні залишається поки що слаборозвиненим за міжнародними стандартами (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Показники розвитку страхування в деяких країнах світу за 2002 р.

Країна	Страхові премії на одну особу (дол. США)	Рівень поширення страхування	
		Страхові премії зі страхування життя (% ВВП)	Страхові премії з іншого (окрім страхування життя) (% ВВП)
Японія	3498,6	8,64	2,22
США	3461,6	4,6	4,98
Данія	2448,3	4,84	2,68
Німеччина	1627,70	3,06	3,70
Південна Корея	1159,8	8,23	3,38
Іспанія	1091,5	6,35	3,12
Малайзія	198,0	2,94	1,97
Словаччина	148,8	1,46	1,92
Польща	144,5	1,04	1,92
Росія	66,50	0,98	1,81
Болгарія	43,1	0,44	1,47
Україна	17Д	0,01	2,0

З наведеної таблиці видно, що страхові премії (страхові платежі) в Україні на одну особу склали лише 17,1 дол. США, що є набагато нижчим показником навіть у таких країнах з перехідними економіками, як Польща, Росія, Болгарія, Словаччина.

Номинальний рівень страхування іншого, окрім страхування життя, з першого погляду є доволі високим (2% у 2002 році), що перевищує за цим показником такі країни, як Словаччина та Малайзія. Проте, за оцінками експертів, 80% [7] такого страхування є “псевдострахуванням”, тобто нелегальними схемами уникнення оподаткування та експортом капіталів.

Рівень страхування життя складає лише 0,01% – це мізерна частка порівняно з 3,06% – у Німеччині або 1,04% – у Польщі, не говорячи про 8,64% в Японії.

Страховий ринок на Україні працює переважно з юридичними особами і зосереджений на страхуванні комерційної та промислової власності (77% від страхових премій). Страхування фізичних осіб майже відсутнє через те, що основна

частина населення не знає про переваги страхування. Власники страхових полісів не обізнані у своїх правах і часто не можуть ними скористатися. Суди, покликані вирішувати конфліктні ситуації, пов'язані зі страхуванням, не мають достатнього досвіду в трактуванні страхового законодавства.

Судові справи в галузі страхування розглядаються дуже повільно, а рішення суддів часто виявляються суперечливими.

До цих пір не існує такої альтернативної інституції для вирішення суперечок, як омбудсмен з питань страхування, хоча в духовному соціальному житті сучасного українського суспільства гостро постала проблема формування та поширення ідеології страхування, закріплення юридично-правової основи його активного розвитку.

В Україні, яка має великий ринок потенційних споживачів (населення України становить 46,7 млн. чол.), розвиток страхування, контроль за ризиками можуть стати потужним двигуном економічного розвитку. Реалізувати цю мету можливо за умови визнання страхування

пріоритетом державної економічної та соціальної політики. Необхідно привести у відповідність з міжнародними стандартами страхове законодавство, врахувати директиви Європейського Союзу по страховій діяльності. Необхідно створити інститут омбудсмена з питань страхування та запровадження ліцензування страхових агентств. Цей інститут дозволить вирішувати конфлікти, що виникають між страхувальниками та страховиками, уникнути тривалих і дорогих судових процесів, надійно захистити права споживачів. Інститут омбудсмена довів свою ефективність у багатьох країнах, наприклад у США, Німеччині, в країнах Скандинавії. На порядку денному – питання запровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, яке було визнано обов'язковим у 1997 році, хоча воно не передбачало жодних санкцій за недотримання цього положення. У 2006 році нарешті доручено Державтоінспекції здійснювати контроль за цим видом страхування з накладанням штрафів за відсутності страхової угоди. Світовий досвід свідчить про те, що обов'язкове страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів сприяє розвитку фінансових ринків, є поштовхом до розвитку інших видів страхування. Це тим більш важливо, оскільки експерти зараз оцінюють потенційний розмір транспортного страхування у 170 млн. дол. США порівняно з 10 млн. дол. США у 2001 році. Слід зазначити, що страхова справа – дуже прибутковий бізнес: 37% страхових компаній України мають рівень рентабельності, що перевищує 50%.

Отже, розвиток і вдосконалення страхової справи в країні сьогодні недооцінюється як дже-

рело фінансування інноваційних проектів, зокрема технологій ефективних мікроорганізмів.

Можна з впевненістю стверджувати, що формування ідеологічного поля розвитку системи страхування як умови врегулювання конфліктів повинно орієнтувати державні інституції на розв'язання проблем розвитку страхування в стислі терміни, оскільки вони потребують значних коштів на інформаційний маркетинг, удосконалення законодавства тощо. Провідну роль може зіграти Національна страхова компанія “Оранта” яка є лідером на ринку страхування, посідаючи перше місце серед 370 страхових компаній України за обсягом зібраних страхових платежів. За здійсненням страхових виплат компанія має найширшу унікальну представницьку мережу в усіх регіонах України: 536 відповідних підрозділів, близько 5,5 тис. пунктів продаж зі страхових продуктів.

Отже, можна зробити висновок:

1. Досягнення соціально-економічних стандартів, які забезпечать євроінтеграційні прагнення України, на сучасному етапі неможливе без інтенсифікації інноваційної діяльності.
2. Фінансування наукових досліджень за рахунок державного бюджету в Україні в 1,5-2 рази менше, ніж у науково-технічно розвинутих країнах, і доповнити його можливо за рахунок фінансів страхового бізнесу.
3. Для розвитку страхування в Україні необхідно завоювати довіру громадян до цього бізнесу за підтримки держави, вдосконалити нормативно-правову базу, запровадити контроль та захист прав споживачів страхових послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 4 липня 2002 р. №40-IV (зі змінами).
2. Гринев Б.В., Гусев В.А. Инноватика. – Харьков: “Институт монокристаллов”, 2004. – 452 с.
3. Гуржій А.М., Каракай Ю.В., Петренко З.О., Вавіліна Н.І., Куранда Т.К. Інноваційна діяльність в Україні: Монографія. – К.: УкрШТЕІ, 2006. – 152 с.
4. Соловьев В.П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций). – К.: Феникс, 2006. – 560 с.
5. Соловьев В.П. Конкуренция в условиях инновационной модели развития экономики / Под науч. ред. доктора экономических наук Б.А. Малицкого. – К.: Феникс, 2006. – 165 с.
6. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л.І. Федулової. – К.: Основа, 2005. – 552 с.
7. Р. Джуччі, Ф. Хенке. Значення ринку страхування для економічного розвитку України: аналіз та рекомендації для економічної політики // Страхова справа. – 2004. – №1. – С. 70-75.